pe timpul lui Claudius II și Aurelian. Un tabel cronologic ne dă simultan o imagine a marilor evenimente din viața imperiului, din regiunile dunărene învecinate și din Pannonia. Urmează o substanțială bibliografie, cu ajutorul căreia cititorul este introdus în ceea ce este esențial din literatura problemelor tratate în carte.

Cea mai interesantă este însă ilustrația, pe de o parte desene ce însoțesc textul (hărți, planuri, încercări de reconstituiri de edificii, monede cu portrete imperiale), dar mai cu seamă ilustrația foto, de calitate excelentă (102 figuri grupate în 24 planșe; vezi explicația detaliată a ilustrației la p. 73—80).

Astfel, deși urmărește doar a da o imagine generală asupra istoriei Pannoniei în secolul al III-lea e.n., lucrarea este utilă și specialiștilor, în special în procesul de învățămînt, ca o ilustrare reușită a vieții provinciale romane.

București, mai 1984 *Constantin C. Petolescu*

VINCENZO MANNINO, *L'« Auctoritas patrum »*. Milano, Giuffrè, 1979, 151, p. (Università di Roma, Pubblicazioni dell'Istituto di diritto romano e dei diritti dell'Oriente mediterraneo, LIV), 4200 L.

Această instituție juridică este una din cele mai interesante ale vechiului drept roman datorită complexității sale intrinseci, ceea ce a determinat o relativ extinsă bibliografie, precum și evoluluției sale juridico-istorice. Că aserțiunea precedentă nu este cu nimic exagerată sîntem convinși tot mai mult pe măsură ce parcurgem cartea de față în care autorul — sîntem preveniți — se oprește doar la cîteva aspecte, e drept, cele esențiale: precizarea valorii originare a expresiei *patres auctores*, identificarea acestora de-a lungul perioadei republicane, caracterul și conținutul instituției înainte și după sec. IV î.e.n., precum și cîmpul ei de aplicație. O reexaminare critică riguroasă a izvoarelor literare, epigrafice și juridice și, totodată, a rezultatelor exegezei anterioare, de care uneori se delimitează net, definește cercetarea lui Vincenzo Mannino, care se arată în egală măsură atent la contextul politico-social în continuă schimbare. Concluziile subliniază semnificația și cîmpul de aplicație mereu altele ale aceleiași insitituții juridice.

Auctoritas a însemnat încă din faza mai veche a dreptului antic un complement al intervenției poporului. În perioada monarhiei latino-sabine se semnalează intervenția acestor *patres auctores* cu prilejul numirii primilor patru regi ai Romei cînd regentul prezenta noul suveran. Dominația etruscă marchează un declin accentuat al instituției. În perioada următoare *auctoritas patrum* desemnează puterea deținută de *patres* de a aproba rogația magistruală sau de a ratifica — în sens preventiv — intervenția comițiilor. *Patres*, care continuau să fie senatorii, exercitau acum un control politic cu caracter discreționar, nesupus nici unei alte condiționări. O dată cu egalizarea socio-juridică a plebeilor cu patricienii, în contextul aprobării legilor *Publilia Philonis* și *Maenia*, senatul pierde puterea de a aplica *auctoritas* după votul popular, care dobîndește astfel o validitate autonomă. Instituția se aplică doar în cazul rogației magistruale, avînd caracter neobligatoriu. După reforma din sec. IV—III î.e.n. se ajunge ca expresiile *auctoritas patrum, senatus auctoritas* și *senatus consultum* să fie aproape identice, dar — subliniază autorul—, datorită autorității politice și morale a organului de la care proveneau hotărîrile, împotrivirea față de conținutul lor era dificilă. *Auctoritas patrum* și-a păstrat importanța numai în privința plebiscitelor, dar nu a mai avut caracter obligatoriu după *lex Hortensia*.

Chiar și numai urmărind liniile cele mai generale ale cercetării lui V. Mannini, de altfel remarcabilă și prin multitudinea precizărilor de nuanță, ne putem face o idee despre seriozitatea cu care și-a conceput întreprinderea.

Piatra-Neamț, decembrie 1983 *Marius Alexianu*

Fasti Ostienses. Edendos, illustrandos, restituendos curauit Ladislav VIDMAN. Pragae, in aedibus Academiae Scientiarum Bohemoslouacae, 1982, 159 p. + 20 planșe.

După ce, în 1957 a adunat și publicat fragmentele din *Fasti Ostienses* descoperite după ediția lui Attilio Degrassi (*Inscriptiones Italiae*, XIII, 1, Roma, 1947, p. 173—241 cu add. p. 571—572, texte și ilustrații) în cartea sa, *Fasti Ostienses*. Post Attilium Degrassi edendos atque illustrandos curauit L. Vidman (Rospravy Československé Academie Věd, 67, 6.), L. Vidman a reeditat integral *Fasti Ostienses* în 1982, însoțindu-le de comentarii și o bibliografie modernă și pe cît posibil completă. El a întreprins o revizuire a tuturor documentelor păstrate la Ostia și a adăugat toate fragmentele descoperite în cursul săpăturilor recente.